

A magyar Roland-ének nyomában

Világi irodalmunk középkori kezdeteit jobbadán elmosta az idő. Pedig annak igénye, hogy egy maradjon Európával, akkor is elevenen élt a magyarságban, amikor — nélkülözve az ihlet kibontásához szükséges nyugalmat — csak a fordítás közvetett eszközéhez nyúlhatott. Mindebből a szellemi mentsvárat építő készletből azonban úgyszólván semmi sem maradt ránk. Csak tényleges, komplex összehasonlító történettudományi kutatómunkával sikerül felfedezni ennek-annak foszlányos, halovány, valószínű vagy vélelmezhető nyomát. De ez a kevés is sok: mert annak bizonyossága, hogy magyarnyelvű középkori széppróza létezett, és hogy keretén belül már korán helyet kapott az európai irodalom nem egy mesterműve.

Hadrovics László két mintaszerű tanulmánya kimutatta a magyar *Trója-regény* és a magyar *Nagy Sándor regény* kétségtelen középkori létét.¹ Módszertana *filológiai*: a szerencsésen fennmaradt délszláv változatokból következett vissza az eltűnt magyar szövegre, és tesz kísérletet a fordítás időpontjának, illetve a fordítók személyének megállapítására.²

A magyar udvari ének és siratódal nyomát Eckhardt Sándor mutatta ki.³ Módszertana *összehasonlító*: külföldön fennmaradt mondatfoszlányok és az Esztergomot járt trubadúrok önnön tudósításának összevetéséből adódik az a kevés, ami adódott.⁴

Még a vaskosabb népi irodalom középkori előképének, a *goliárd*-énekeknek magyar léte is kimutatható, nemcsak *galád* szavunk jelentésazonosságából, hanem a motívumkincs összehasonlító vizsgálatával is.⁵

Szabadjon még önálló magyar irodalmi művek létét is megkockáztatnunk. Közülök talán a *Toldi*-monda kapcsán találunk olyan külföldi átvételt, amely bizonyíthatná Ilosvai Selymes Péter forrásainak nyomtatott középkori alkotásokra való visszanyúlását.⁶

Feltételezhető végül olyan szövegek létezése is, amelyeknek irodalomtörténeti és filológiai módszerekkel eleddig egyáltalán nem lehetett nyomát találni.

A középkori irodalom mindahány aspektusában némiképp egységes. Tematika, versforma, s főként a közönségszociológiai sztrátum országról-országra azonos, a helyi adalékok cifrázó irodalmi változataival természetesen mindenütt bővülve, ami a nemzeti jelleg felé szakadozásnak egy talán kellőképp még ki nem elemzett kultúrtörténeti ismérve.

E felismerés ama következtetésnek előrebocsátását is megengedi, hogy *ahol nemzeti nyelvre átültetett Nagy Sándor-regény és Trója-regény létezett, ott léteznie kellett, vagy legalábbis létezhetett a középkor más nagy irodalmi alkotásainak nemzeti változata is*: Artus király, Trisztán és Izolda, Roland-ének...

Szögezzük mindjárt le, hogy a fentieknek magyar irodalmi nyoma még közvetve sem maradt reánk. Nincsen lehetőség Hadrovics módjára valamiből valamire visszakövetkeztetni,

¹ HADROVICS LÁSZLÓ: Az ómagyar Trója-regény nyomai a délszláv irodalomban. A Magyar Nyelv-tudományi Társaság kiadványai, 89. sz. Bp. 1955; HADROVICS LÁSZLÓ: A délszláv Nagy Sándor-regény és középkori irodalmunk. MTA I OK XVI. 1960. 235–293.

² A Trója-regény szerzőjét a *Gesta Ungarorum* P. magister-ével azonosítja, akinek latin nyelvű lovag-regényét alkalmassal már a XIII. század elején átültették volna magyarra. HADROVICS: Trója-regény, 96–99; a Nagy Sándor-regény Pseudo-Kallisthenos-féle bizánci változatának magyar fordítását ugyancsak III. Béla korára teszi, amely Nagy Lajos idején bővült volna a magyar történeti mozzanatokból interpolált motívumokkal. HADROVICS: Nagy Sándor-regény, 293.

³ ECKHARDT SÁNDOR: Trubadúrok Magyarországon. It XLIX, 1961. 129–137. Ugyane témáról összefoglalón írt PAIS DEZSŐ: Árpád- és Anjou-kori mulattatóink. Kodály Album, Bp. 1952.

⁴ Magyarországi tartózkodását két trubadúr örököltette meg költeményben: a Toulouse-i Peire Vidal és a Limoges-i Gaucelm Faidit. (ERNEST HOFFNER: Le Troubadour Peire Vidal. Sa vie et son oeuvre. Strasbourg 1961. 157–161.) Egy még korábbi kapcsolat lehetőségére ECKHARDT mutatott rá: A magyar király lába. Magyarságtudomány 1943.

⁵ BALÁZS JÁNOS: A goliárdok emlékei a magyar szókinccben. FK 1955.

⁶ KIRÁLY ILONA: A Toldi-monda és a francia hősnék. EPHK 1934. 11–18.

vagy Eckhardt és Balázs János nyomdokán valamit valamivel összehasonlítni. Az idő vasfoga ez esetben a szokottnál is alaposabb munkát végzett.

Vajon jogunkban áll-e mégis, az ésszerű feltételezésen túl, a középkori szépirodalom netán létezett és teljesen nyomtatást magyar változatának létét vélelmeznünk? Hogy ezt a tudományos lelkiismeret szabadságában, de annak kötelező szigorát szem előtt tartva tehessük, irodalmi kérdésünk tekintetében irodalmon kívüli segítséghez kell folyamodnunk.

A *Roland-ének* keletkezése a romanista kutatás legújabb eredményeinek világánál, a IX. század fordulójára teendő⁷. A kezdetekben inkább csak eseményrögözőt Pireneus-vidéki occitán hősdal a XI. században kapta csak meg ma ismert irodalmi formáját.⁸ Verses haditudósításból ekkor terebélyesült időtlen eposzá.

Az eredeti ének és a világirodalmi eposz különbségei nemcsak a formát, a mese-gazdaságot és a rafináltabb eseményfűzést érintik, de a szereplő hősök tekintetében is döntöek.

Maga Roland lovag történelmi személy, Nagy Károly egy elvesztettből megnyertté kendőzött csatájának önfeláldozó hőse, s mint ilyen méltán állott az egykorú tudósítás tengelyében.

Az eposz továbbképezte az immáron meséssé magasztosult hadiesemény köré szőtt költői cselekményt. Irodalmi előképek nyomán megjelenik a *hős* mellett a *békés* barát, az elválaszthatatlan társ és ellenlábás: Roland mellett *Olivér*. Maga a név a már az ókorban is béke-szimbólumnak számító olajág személynévi változata, amely valószínűleg éppen a költemény céljaira fogamzott volt meg a szerző termékeny képvilágában.⁹

*Roland és Olivér tehát olyan névpár, amely a Roland-ének XI. századi változatában, irodalmi talajon alakult ki.*¹⁰ Ha e megállapítás praemissáit most megfordítjuk, úgy tételünk eképpen hangzik: *ahol a XI. századtól kezdődőleg a Roland és Olivér nevek névpári formában előfordulnak, ott a Roland-éneket ismerni kellett.*¹¹ Roland egyedül nem lehetne döntő, hiszen *tényleges* személynév; Olivér ellenben egy költött személy *mondvacsinnált* neve. A kettő *együttes* megjelenése következőképp a Roland-ének *irodalmi ismeretét* kell, hogy feltételezze.

Az eposzá zéselésült szöveg másik költői bővülése az ősi formából alkalmasint hiányzó vagy kisebb szerepre szorult természetfeletti elem. Ezek közül kiváltképp Roland lovag csodahangú kürtje, az *olifant*, érdemel vizsgálódásunk szempontjából felelősséget.

Kimutatható-e ezután a középkori Magyarországon a Roland és Olivér névpárnak tudatos — s ez esetben irodalmi ismeretet bizonyító — használata? Ennek eldöntésére a középkori genealógiához kell, mint irodalmon kívüli segédeszközökhöz folyamodnunk.

A vizsgálódás eredménye kétségkívül igenlő. Az Árpád- és Anjou-kor egyik legnevesebb hazai nemzetsége az a Rátót-nem, amelyen belül a Roland és Olivér név 13 ízben fordul elő, s ezek közül nyolc esetben négyszeres névpárként, mint testvérek vagy mint atya és fiú neve.¹² A nagy középkori gyermekhalandóságot figyelembe véve, a felhozott példáknál lényegesen több is adódhatott, hiszen bizonyító anyagunk csakis az okmányokban szereplő, tehát nagykorúságot megért személyek csappant körére szorítkozik.

Irodalmi érdekünk szempontjából a Rátót nemzetség eredete a következőkben összegezhető. Kezai tudósítása szerint a dél-itáliai Caserta városából származtak¹³ és a szövegrómolásban Buzillává lett Felicia királynő, Könyves Kálmán nejeének kíséretében, 1097-ben érkeztek Magyarországra¹⁴ A Roland-ének hagyományát már ekkor magukkal kellett hozniok: a jövevény testvérpár az *Olivér* és Rátót nevet viseli. Hogy a Roland név sem lehetett már idegen a nemzetségben, kitűnik abból, hogy a Rátótok összefüggően ugyan fel nem fektethető, de itt-

⁷ Vö. RITA LEJEUNE: Quelques réflexions sur la genèse de la „Chanson de Roland”. Gai saber, N° 300, 1961, 7–16.

⁸ Vö. RITA LEJEUNE: Actualité de la „Chanson de Roland”. La Nouvelle Cléo, VII/IX. 1955/57. 207–227. — A kitéjesült eposz-szöveg gyűjteményes kiadása: RAOUL MORTIER: Les Textes de la Chanson de Roland. I–X. Paris 1940–1944.

⁹ A név Pireneus-vidéki közhasználatú formája a vizigót-germán *Oliba*, amelyből a klasszikus remiszenciákra visszamenő *Olivarius* tudatos költői szóképzéssel alakult. (PAUL AEBISCHER: L'équation Oliba = Olivarius et la fin de la déclinasion gothique... en Septimanie. Cultura Neolatina, 1951. 1–15.)

¹⁰ RITA LEJEUNE: *La naissance du couple littéraire „Roland et Olivier”*. Mélanges Henri Grégoire, II = Annales de l'Institut de philologie et d'histoire orientales et slaves, X. 1950. 371–401. — Megállapítása szerint a névpár legkorábbi francia előfordulását egy 991 és 1031 között a Brioude-i apátságban kelt oklevél tartalmazza. A két név csaknem egyidejű Pireneus-vidéki felbukkanására vö. PAUL AEBISCHER: L'entrée de „Roland” et d'„Olivier” dans le vocabulaire onomastique de la Marca Hispanica. Estudios Romanics, II. 1956. 55–76.

¹¹ LEJEUNE: Actualité de la „Chanson de Roland”, 210–211.

¹² Vö. a mellékelt genealógiai táblát.

¹³ Post haec intrant Oliverius et Ratoldus tempore regis Kalomanni de regno Apulorum. De Caserta ortum habent. Vö. Simonis de Keza Gesta Hungarorum. Ed. A. DOMANOVSKY, SSRH, I. 1937. 190.

¹⁴ A királyné „Buzilla” neve a *puella* szó helytelen olvasásából adódott és ment át köztudatba. A Kálmán nevévé lett normann grófleány nevét egy görög nyelvű szicíliai oklevél tartotta fenn, *Eleutheria* formájában. Ennek latin megfelelője a *Felicia*, ami ugyanakkor a navarrai királynő neve is: az ugyancsak normann eredetű és a Hauteville házzal közeli rokon Felicia de Roucy viseli, IV. Sancho (1076–1094) második felesége († 1123). (WALTER HOLTZMANN: Maximilla regina, soror Rogerii regis. Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters, XIX. 1963. 162.)

ott mégiscsak előbukkanó, tatárjárás előtti nemzedék-rendjében két Roland is előfordul.¹⁵ A tatárjárás utánról fennmaradt okmányanyag vizsgálata nyomán a feltevés bizonyossággá izmosul: a Nagy Lajos koráig követett összefüggő genealógia nem kevesebb, mint hat Rolandot és négy Olivért mutat ki a nemzetség különböző ágain.¹⁶

A *Rollandus* és *Oliuierius* nevek magyar változatai, a szótagvetőn képzett *Lóránt* és a magánhangzőkötésből adódó *Olivér*, arra mutatnak, hogy e nevek alkalmasint a magyar versritmus eufóniája szerint formálódtak. Nyelvészeinkre és zenetörténészeinkre vár ennek szakzerű kimutatása.

Hic et nunc eldöntendő még, hogy a Rátót-nem illetően névadása egy korai „irodalmi snobizmus”-é, avagy a nagyhatalmú nemzetségben csakugyan élt egyfajta Roland-hagyomány, például az *olifant*-kürtöt zengető roncsvallesi hóshöz kapcsolódó származáslegenda formájában? E kérdés eldöntése a netán létezett magyar Roland-ének keletkezési időpontja szempontjából lehetne lényeges.

Az irodalmilag alkotott Olivér név mindenesetre már 1097-ben feltűnt a nemzetségnél. S hogy ez nem „divatos névadás”, hanem már kialakult hagyomány, egy rontott formájú kései tudósítás bizonyítja. Ez utóbbi nem is a Rátótokhoz, hanem a Kis-Alföld északi peremén honos Divék-nemzetség egyik ágához kapcsolódik, ami az irodalmi tudat elterjedtségéről formált feltevéseinket csak megerősíti.

A Divék-nem egyik kihalt ágazata a Nyitra-megyei Elefánt községről írta nevét.¹⁷ Kissé elgondolkoztató, hogyan is kerülhetett a vastagbőrű ormányos neve középkori toponymiónkba? Erre nyújt felvilágosítást a már említett kései és rontott hagyomány. Bél Mátyás, akinek szűkebb hazája a szomszédos Csallóköz, 1742-ben feljegyzi, hogy Elefánt község nevét onnan nyerte volt, miszerint az Elefánthyak őse egy *elefántot* és egy *szerecsent* adott ajándékba *Kálmán királynak*.¹⁸

A régi hagyomány pontos voltát épp a Kálmán királyra való utalás igazolja. Időpontilag egybeesik a Rátót-nem őseinek Magyarországra jöttével. Hogy a Divék-nem egyik tagja ugyanekkor nyer bőkezű királyi adományt, annak legkézenfekvőbb magyarázata, hogy az adományos nemzetségtag talán vezetője, vagy legalábbis tagja lehetett annak a magyar követésnek, amelyet Kálmán király szicíliai mátkájáért menesztett. A *szaracénokban* bővelkedő Sziciliából bizvást hozhatott királyának egy *szerecsen* rabszolgát, de az már kevésbé hihető, hogy egy cammogó elefántot is elhajtott volna Palermótól Esztergomig... Am a családi hagyomány épp e rontott formában teljesedik hiteltérdemlővé: amit a királynőért küldött Divék-nembeli követ Kálmán királynak szicíliai útja nyomán felajánlhatott, alkalmasint egy gazdagon faragott, bizonyára arab munkájú ivókürt, vagy vadász-tűlök lehetett: az *olifant*.

Ennek emlékére nevezték a cserében nyert nyitrai birtokon emelt új várukat a Divék-nembeliek *Olifant* várának, amit későbbben a hódalt feledő nyelvrontás éppenugy Elefántra formált, mint ahogyan Bél Mátyás tudósításában is az ajándéktárgy kürtből állattá vált. Valóban, a legrégebb helynévi formákban a nyitrai községnévnek nem *ele-*, hanem *olí-* a kezdőszótága.¹⁹

Összegezzük eszmefuttatásunkat.

A Rátótoknál nemzedékről nemzedékre feltűnő *Rollandus* és *Oliuierius* névpári előfordulása a Roland-ének hősehez fűződő családi hagyományból adódik. Az *Oliuierius* név költött lévén, felbukkanása az irodalmi alkotás ismeretét bizonyítja. Ezt erősíti az ugyancsak költött *olifant* emlékének egy másik, színmagyar nemzetség hagyományában való *egyidejű* föltűnése. Kétségtelennek látszik tehát, hogy a *Roland-ének* ismerete 1097-ben került a normann Sziciliából hazánkba. Ez a közvetítés annál is kézenfekvőbb, hogy a XI. századi teljesebb epikai lejegyzés névszerint ismert szerzője, *Thuroldus*, maga is normann. Hódala tehát közösen

¹⁵ E két Roland egyike II. Géza király udvarnagya, másika pedig budai prépost, akihez III. Honorius pápa 1218-ban intézett levelet. (WERTNER MÓR: Megjegyzések a „Magyar nemzetségek a XIV. század közepéig” című munkára. Turul, XXXI. 1903. 126–126.) Az 1218 ápr. 19.-én kelt pápai levélre: Rollando preposito Budensi, MGH, Epistolae saec. XIII. Pontificum Romanorum, I. 44.

¹⁶ Vö. a mellékelt genealógiai táblát. A Rátót-nemzetségből kialakult családok: Dorogi, Feledi, rátóti Gyulaffy, Ilsvai, kزازi Kakas, Kaplai, serkei Lorántffy, Orsi, Paksi, Pásztóhi, Putnoki, Rádai és Tari. Legtöbbjük birtoknévi képzési, a Gyulaffy, Lorántffy és Kakas személynévi képzések kivételével. E családok közül csak a Putnoky és a Ráday van még napjainkban is képviselve.

¹⁷ Az Elefánthyaknak a Divék-nemzetséghez való tartozását birtokelhelyezkedésükön kívül a zöld fa alatt ballagó barnamedvével ékes címerük is bizonyítja. Szép példánya Elefánthy Andrásnak 1461-ből fennmaradt pecsétje. (J. SIEBMACHER'S *grosses und allgemeines Wappenbuch. Der Adel von Ungarn. Supplementband, Nürnberg 1894. 45. tav. 29. „Elefánt b”*)

¹⁸ MATTHIAS BÉL: *Notitia Hungariae Novae historico-geographica*. IV. Viennae 1742. 408.

¹⁹ Vö. KUBINYI FERENC: A régi magyarok személynévei. Turul, III. 1885. 176. — 1264: *Olivant*, helynév; 1323: Mathias comes de *Olivanth*; 1331: nobilis de *Elyfanth*; etc. A példák időrendje tanúsítja, hogy a névfejlődés menete *olí-<ele-* és nem, — mint Kubinyi vélte, — „az Elefántból lett... Olivant.”

foroghatott a Hauteville dinasztia palermói udvarában.²⁰ Innen hozta magával Olivér és Rátót, már kialakult nemzetségi hagyományként és a követségben járó Divék-nembelinek is az eposz megismerése adhatta ajándékválasztási ötletét, amikor királyát egy *olifant*-tal lepte meg.

A hősdal két vezérnévének magyar változata — *Lóránt* és *Olivér* — az ének magyar változatának korai elkészülését valószínűsíti, ami szükségképpen meg kellett, hogy előzze a Rátót-nemből kiszakadt *Lorántffy* családnév kialakulását. A *Rollandus* név *Lorantus* formája tudomásunk szerint 1255-ben szerepel először oklevélben.²¹

Következésképp bizonyosan feltételezhető, hogy a *Roland-ének magyar változata* már *Könyves Kálmán korában elkészülhetett*, a királyné személyéhez közel álló Rátótok valamely magyar dalnoka által, ami persze nem jelenti okvetlenül azonnali írásba foglalását is, de módot nyújt erre. Felicia királyné az arab hagyományú palermói udvar normann-francia zene- és énekkultúráját bizonyára átplántálta új hazájába. Nem kell tehát megvárni III. Béla és Imre király korát az európai irodalom első magyar nyelvű átültetésének felbukkanásához. A Roland-hagyományt hiven ápoló, nagyhatalmú Rátótok körében a nemzetközi lovagiadalomba való magyar bekapcsolódás már egy évszázaddal korábban is elképzelhető. Mint ahogy magának a Roland-éneknek irodalmi kialakulása is régebbi a Trója-regény és a Nagy Sándor-regény nyugati előképeinél.²² Lehetséges tehát, hogy a *nyugatról átvett lovagiadalom legelső magyar termékét kell tisztelnünk ebben a kétségkívül létezett és a többiekhez hasonlóan nyomatúnt magyar Roland-énekből*.²³

A fejlődés közműveltségi jellege akkor éri el tetőfokát, amidőn a *Lóránt-Olivér* névpár a Roland-hagyományt őrző Rátót-nemzetség névhasználati körét túllépve, általános előfordulási lesz, aminek első példája 1274-ből maradt reánk.²⁴

Vajon megengedett-e ezekután párhuzamot vonni a Roland-ének korai magyar ismerete és ama a XI. századra feltételezett jakulátor-eposz között, amelyet Klaniczay Tibor a *Gesta Ladislai regis* forrásának tart?²⁵ A „békés” Géza és a „harcos” László alakja nem tűkrözhetőnek Olivér és Roland előképét? A Salamon király és a hercegek vizsályát szító Vid ispán krónikás-rajzát nem ihlette-e a Nagy Károly udvarában hasonlóképpen ármánykodó Ganelon figurája? Már Négyesy László is észrevette, hogy a kései XI. század magyar eseményeinek feljegyzése sokkalta inkább költői elbeszélés, semmint krónikás mű.²⁶ S a Pireneusokon át csodás kardjával hegyesorost nyitó Roland nem hozható-e kapcsolatba a legenda-törédék Szt. Lászlójával, aki ugyanígy repeszi a Tordai-hasadékot?

Egy a László király képviselte lovagi eszmény köré fonódó magyar hősdal Kálmán-kori kialakulása korántsem lenne indokolatlan. A normann Sziciliával létesült dinasztikus kapcsolat bizvást lehetett az énekmondó-kultúrának is közvetítője, módot nyújtván arra, hogy legelső nemzeti hőskölteményünk a Roland-énekből merítse mind kompozíciójának, mind hősei jellemképeinek ihletét. Mindez azonban már az összehasonlító irodalomtörténeti feladatkörébe tartozik, amelyhez jelen értekezés csak a Roland-ének korai magyarországi ismerete lehetőségének feltételezésével kívánt hozzájárulni.

Régi irodalmunk elvesztett kincseinek kutatásához semmiképp sem hanyagolható el tehát a névtudomány és főként a genealógia eredményeinek figyelembe vétele. Hasonló irodalmon kívüli megfontolásokkal mutatta ki Sólyom Károly is a magyar Trója-ének fordítójának kiletét, a toponymiait híva segítségül. Hogy ez a művelt fordító Csák-nembeli Miklós ispán volt, kitűnik két Temes megyei birtokának *Priamos* és *Hektor* nevét örökítő elnevezéséből, a mai *Perjámos* és *Iktár* formájában.²⁷ A helynévi bizonyíték esetünkben az *Olifant* <

²⁰ A Thuroidus-féle lejegyzést megelőzőleg létezhetett Roland-ének variánsok nyomát Rita Lejeune gyűjtötte össze; vö. *Quelques réflexions sur la genèse de la „Chanson de Roland”*, i.m. 13–15. Ezek szerint hét korábbi epikus változat léte feltételezhető, francia, spanyol és talán olasz földön. Figyelembe vételük a magyar Roland-ének lehetséges forrásaként nem lenne elhanyagolandó. — Az időrendben legrégebbi változatokról fennmaradt biztos tudósítás 1070 előttre nyúlik vissza, Navarrában. (DÁMASO ALONSO: *La primitiva épica francesa a la luz de una nota emilianense*. Revista de Filología Española, XXXVII. 1–94.)

²¹ Vö. SZENTPÉTERY IMRE: *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*. I. Bp. 1923. 327, No 1048: zihigi *Lorandus* királyi megbízott, 1255 aug. 16.

²² A Roland-ének a XI. század irodalmának úgyszólván egyetlen közsímert, vagy legalábbis közkedvelt alkotása. (PAUL AEBISCHER: *La „Chanson de Roland” dans le „désert littéraire” du XIe siècle*. Revue belge de philologie et d'histoire, XXXVIII. 1960. 718–749.)

²³ Vö. SZABOLCS DE VAJAY: *Rayonnement de la „Chanson de Roland”. Le couple anthroponyme „Roland et Olivier” en Hongrie médiévale*, Le Moyen Age, LXVIII. 1962. 321–329.

²⁴ Kún László király 1274 jan. 26 és febr. 22-e között kelt megerősítése Sebridus mester és testvérei, Roland és Olivér számára. (A Torna-megyei Horváti földjére: . . . quia magister Sebridus fidelis noster nobis multimodis exhibuit famulatos . . . conferentes sibi et per eum suis fratribus Rolando videlicet et Oliuero . . . quamdam terram . . . vö. SZENTPÉTERY: *Az Árpád-házi királyok oklevelei*. II. (ed. BORSA IVÁN) Bp. 1961. 68–69. No 2448.

²⁵ KLANICZAY TIBOR: *A magyar irodalom története 1600-ig*. Bp. 1964. 30–32.

²⁶ Vö. NÉGYESY LÁSZLÓ: *Árpádkori compositio*. BpSz CLIV. 1913. 188–201.

²⁷ Vö. SÓLYOM KÁROLY: *Új szempontok az Anonymus-probléma megoldásához*. ItK 1966. 77–81.

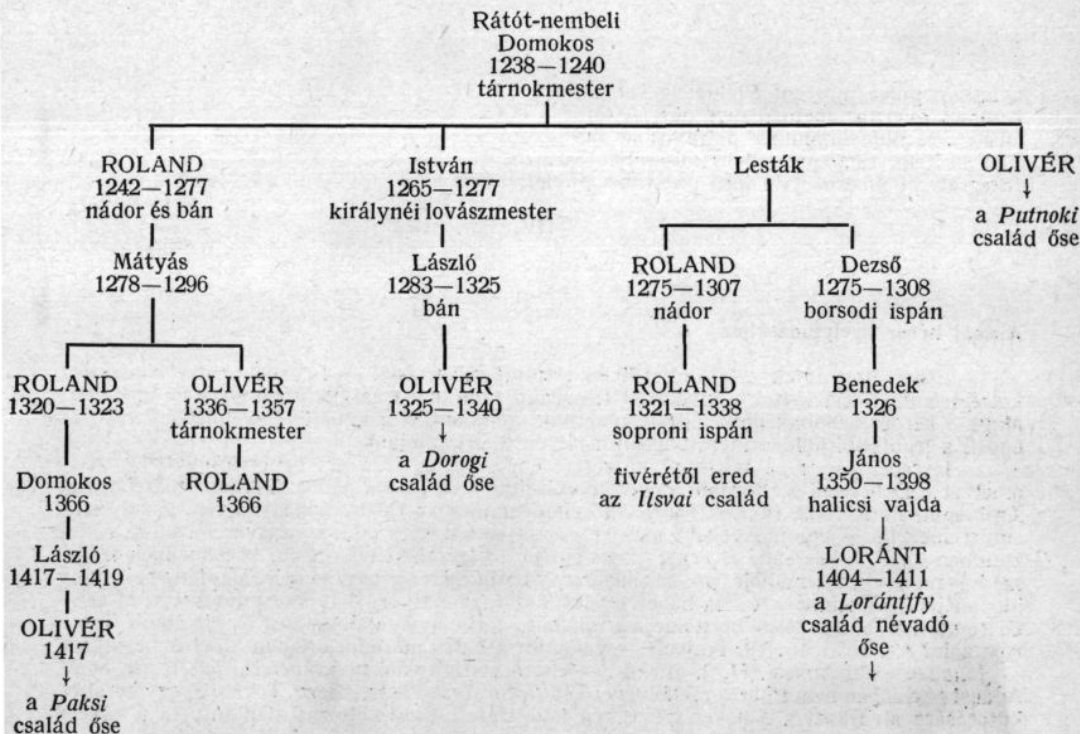
Elefánt összefüggés formájában jelentkeznek, ami a *Lóránt-Olivér* névpár genealógiai bizonyítékához erősítőleg járul.

Az újabban gyakran elmellőzött genealógia tradicionális felhasználása érdektelenné válhatott ugyan, de állagában mégis bőséges tárháza rejlik a szociológiának, társadalomlélektannak, népességtudománynak — s miként itt láthatjuk —, még az irodalomtörténetnek is. S ugyanez áll a heraldikára. Mert egy olyan adalék, például, hogy Róbert Károly király 1326-ban arany lóherét adományozott a Csebi Pogány familia őseinek sisakdíszére, egyszerűen gazdaságtörténetészeinknek is felfedi, hogy a XIV. század elején Magyarországon már természetek lóherét.²⁸ S vajon átnézte-e már valaki a középkori költőredékeket és kályha-csempéket a lovagregények ismeretének ikonográfikus bizonyítása szempontjából? ...

Zárszóként még csak annyit, hogy a Roland-ének mellett felemlítettük Trisztán és Izolda, valamint az Artus-mondakör esetleges magyar változatait is, amiről szintén nem maradt még közvetett irodalmi bizonyíték sem. Am a Roland-ének esetében alkalmazott névtudományi és genealógiai megfontolások azúttal is valamelyest nyomra vezetnek, méghozzá a nyugati Dunántúlon honos Hahót-nemzetség körében. Az 1241-ben szerzetesként elhunyt Buzárd bán két fia ugyanis a *Terestyén* és *Lanczeret* nevet viseli.²⁹ Nem nehéz bennük Trisztánt és az Artus-legenda Lancelotját felismerni.³⁰ Az *ismert* irodalmi előképek nyomán való névválasztás itt is kézenfekvő. Az Árpád-kor női nevekben túlszegény onomasztikája még nem engedett Izolda nyomára bukkanni. Nincsen egyelőre tudomás az Artus-monda többi hősére visszavezethető névadásról sem. Talán egy újra felvirágozó szakszerű genealógiai kutatás ezt is lehetővé teszi.

Vajay Szabolcs
(Párizs)

*
NEMZEDÉKREND

²⁸ ... Nicolai filii Emerici ... cristam inferimus descriptam, que vulgo Cymer dicitur, in forma avis scilicet falkonis aurei, habentis distensas blaveas alas, sub quibus, folia deaurata in modum herbe, vulgo Luhere dicte, pendent ... vö. FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ: A XIV. századi czímer-adomány. Turul, XIX. 1901. 98.

²⁹ Az 1233—1267 között előforduló Trisztán a királyi tárnokok ispánja volt, míg fivére, Lanczeret (1234—1259 közt), alkalmasint nem viselt közhivatalt. Ez utóbbi a Falkosi és a Söjtöri családok őse. (KARÁCSONYI JÁNOS: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. II. Bp. 1901. 125—126.)

³⁰ Erre már MOÓR ELEMÉR is reámutatott, anélkül hogy érdemes megállapítását irodalomtörténetileg továbbfejlesztette volna. (Die Anfänge der höfischen Kultur in Ungarn. Ungarische Jahrbücher, XVII. 1937. 57—86.)